

e-ISSN: 2619-9114

June / Haziran 2022, Volume/Cilt 6, Issue/Sayı 1

KUR'ÂN'IN BİLİMSEL İ'CÂZI

Scientific Understanding of the Quran

Serkan GÖKTAŞ

Doktora Öğrencisi, Muş Alparslan Üniversitesi, İslami ilimler Fakültesi, Tefsir
Anabilim Dalı

serkangoktas66@gmail.com

orcid.org/0000-0002-4701-3090

Article Information / Makale Bilgisi

Article Types / Makale Türü: Research Article / Araştırma Makalesi

Received / Geliş Tarihi: 13.02.2022

Accepted / Kabul Tarihi: 29.05.2022

Published/ Yayın Tarihi: 05.07.2022

Pages / Sayfa: 19-27

Plagiarism / İntihal:

This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software. / Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

Öz: İlk dönemden beri Kur'ân üzerine aşırma yapan âlimler, mucize bir kitap olmasından hareketle Kur'ân'ın birçok i'câz özelliğine sahip olduğunu ortaya koymuşlardır. Âlimler, Kur'ân'ın lafız ve anlam açısından insanların benzerini getirmeye güç yetiremeyeceği bir kitap olduğunu, bu özelliğiyle de muarızlarına meydan okuduğunu ifade etmişlerdir. Bu yüzden i'câz, tehatti ile ilişkilendirilmiştir. Kur'ân'ın birçok i'câz özelliği bulunmaktadır. Bu i'câz özelliklerinden birisi olan bilimsel i'câz, bilime dair ayetlerin tehatti bağlamında değerlendirilmesi olarak tanımlanabilir. Kur'ân'daki ilmi gerçeklerin bilimsel açıdan yorumlanması anlamında kullanılan bilimsel tefsirin, bilimsel i'câzla bağlantılı olduğu da belirtilmiştir. Kur'ân-ı Kerim'in bilimsel i'câzı hakkındaki görüşlerinin ortaya konmasının, bilimsel i'câz taraftarlarının ve buna karşı çıkanların gerekçelerinin belirlenmesinin amaçlandığı bu çalışmada bilimsel i'câzın ne olduğu ve bilimsel tefsirle nasıl bir ilişki içerisinde olduğu araştırılmış ve konuya dair olumlu ve olumsuz yaklaşımlar ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ayrıca çalışmada bilimsel i'câzın tanımı yapılmış, bu görüşü savunanlar ile aksi görüşte olanların argümanlarına yer verilmiş ve birkaç örnekle konu detaylandırılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kur'ân, Tefsir, İ'câz, Bilimsel İ'câz, Tehaddî.

Abstract: Scholars, who have been studying the Quran since the first period, have revealed that the Quran has many impoverished features as it is a miracle book. Scholars have stated that the Quran is a book that cannot be similar to humans in terms of its wording and meaning, and that it challenges its opponents with this feature. Therefore, i'câz has been associated with tahaddi. Scientific impossibility, one of the aforementioned features of the Quran, can be defined as the evaluation of verses of science in the context of prophecy. It has also been stated that the scientific interpretation used in the meaning of scientific interpretation of the scientific facts in the Quran is related to scientific intention. In this study, what scientific intention is and how it relates to scientific interpretation has been investigated and the approaches on the subject have been tried to be revealed. It can be said that the purpose of our study is to determine the reasons of the supporters of scientific objection and those who oppose it by revealing their views on the scientific impunity of the Quran. In the study, the definition of scientific objection was made, the arguments of those who defended this view and those who had the opposite view were included and the subject was tried to be detailed with a few examples. In the research, thesis, books, articles and other literature resources related to the subject were used.

Keywords: Quran, Tafsir, insight, scientific insight, approaches.

Giriş

Kur'ân, her asırda yorumlanabilen ve manaları tükenmeyen mucize bir kitaptır. Kur'ân-ı Kerim, ne şiirdir ne de nesirdir. O, tekdüze bir anlatım tarzını benimsememiştir. Onun kendine özgü müzikâl bir âhengi vardır. Bu âhenk muhatabı etkisi altına almaktadır. Kur'ân'daki bu fonetik i'câz, onu indiren Yüce Allah'ın ayetlerde kastettiği gayeye götüren yollardan biridir. Kur'ân, dinleyicilerini nazım ve tertibiyle, ses ve mana uyumuyla cazibeden bir kitaptır. Bu onun mucize bir kitap olduğunun kanıtıdır.¹ O, çağlar üstü bir mesaja sahip olduğu için her dönemde ihtiyaçlara binaen tefsir edilmiştir. İlk asırdan bu yana âlimler, onun mucizevî yönleri üzerinde araştırmalar yapmış ve hangi türde i'câz özellikleri barındırdığını ortaya koymaya çalışmışlardır.² Bu i'câz yönlerinden birisi de "Bilimsel i'câz'dır". Kur'ân'ın bu özelliğiyle yorumlanması olan İlmi/Bilimsel tefsir³, Kur'ân'ın bilime dair bilgiler, bilhassa tabiat ilimlerinin verdiği bilgiler ışığında yorumlanması olarak tarif edilmiştir.⁴

İslam âlimleri Kur'ân'ın hem lafız hem anlam yönüyle mucize olduğunu belirtmişlerdir. Onun lafzı olarak benzersiz bir düzenine/tenâsübe⁵ sahip olması ve içerdiği bilimsel bilgiler açısından eşsiz olması yönleriyle araştırılması büyük önem taşımaktadır. Bu anlamda çalışmamızda Kur'ân'ın bilimsel i'câzının ne anlama geldiği, bu konudaki yaklaşımların neler olduğu hakkında malumatlara yer verilmiş, örneklerle konu zenginleştirilmeye çalışılmıştır. Kur'ân'ın bu yöndeki i'câzının ortaya konulmasıyla hedeflenen şeyin, onun Allah tarafından indirildiğinin ispatlanması ve Kur'ân'ın bilime karşı olmadığını aksine bilimle müspet bir ilişki içerisinde olduğu gerçeğinin vurgulanmasıdır. Araştırmadaki amacın klasik ve modern dönemdeki i'câz anlayışlarının yansımalarını ve Müslüman toplumun bundan ne şekilde faydalanabilecekleri hakkında bir fikir oluşturma gayreti olduğu söylenebilir. Araştırmamızda konuyla ilgili başta tefsir kitapları olmak üzere Muhammed Hüseyin ez-Zehabî'nin (ö. 1333/1977) *et-Tefsîr ve'l-Müfessirûn*, Mustafa Sadık er-Rafî, *İ'câzu'l-Kur'ân*, ve Mehmet Salmazzem'in *Kur'ân'ın İ'câzı* isimli eserleri ile Mehmet Zeki Doğan'ın *Bilimsel Tefsir Açısından Kur'ân'ın İ'câzı*, İbrahim Halil Erdoğan'ın *Nübüvvetin İspatı Bağlamında Fahreddin er-Râzî'nin İ'câzu'l-Kur'ân Görüşü* adlı doktora tezleri ile Nezahat Evsen'in *Fonetik Açından Kur'ân'ın İ'câzı* gibi son dönem çalışmalarından istifade edilmiştir.

1. Kur'ân'ın İ'câzı

Sözlük anlamı itibariyle "geçmek, geride bırakmak, işin oluşunu geciktirmek, zayıf olmak, yetersiz kalmak" anlamlarına gelen i'câz, kavramı "عجز" kökünden gelmektedir.⁶ Terim olarak, bir mananın en belîğ yol ile elde edilmesidir.⁷ Kur'ân'ın i'câzı/İ'câzu'l-Kur'ân ise "Kur'an-ı Kerim'de bulunan edebî üstünlük, belâgat ve konu zenginliği açısından insanların onun bir benzerini ortaya koymaktan aciz olmaları" diye tanımlanmaktadır.

¹ Nezahat Evsen, *Fonetik Açından Kur'ân'ın İ'câzı* (Şırnak: Şırnak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016), 57-69.

² Mehmet Kaya, "Bilimsel Tefsir ve Değişim", *Müfekkîr Dergisi* 3/5 (Haziran 2016), 196.

³ Muhammed Hüseyin ez-Zehabî, *et-Tefsîr ve'l-müfessirûn* (Kahire: Mektebetu vehbe, 1396/1976), 2/ 349.

⁴ M. Suat Mertoğlu, "Kur'ân'ı Modern Bilimlerin Işığında Okumak: Tantâvî Cevherî Örneği", *Divan Disiplinler Arası Çalışmalar Dergisi* 16/30 (Ocak 2011), 91.

⁵ Mustafa Sadık er-Rafî, *İ'câzu'l-Kur'ân* (Beyrut: Mektebetü'l-'asriyye, 2003), 131.

⁶ Halil bin Ahmed el-Ferâhidî, *Kitâbu'l-'ayn*, thk. Abdulhamid Hindavî (Beyrut: Dârü'l-ütübî'l-ilmîyye, 1423/2002), "acz", 3/101; Rağîb el-İsfehânî, *el- Müfredat fi ğaribi'l-Kur'ân* (Beyrut: Dârü'l-ma'rife, ts.), "acz", 322.

⁷ Ebü'l-Hasan Seyyid Şerif Alî b. Muhammed b. Alî el-Cürcânî, *Mu'cemü't-ta'rifât*, thk. Muhammed Siddik el-Miñşavî (Kahire: Dârü'l-fezile, 1406/1988), 30.

Burada bahsi geçen edebi üstünlük ifadesiyle daha fazla Arap dilinde uzmanlaşmış insanlar kastedilirken, muhteva zenginliği ifadesiyle de bu kimselerle beraber tüm insanları kastedilmektedir.⁸ İslam âlimleri, Kur'ân'ın birçok i'câz yönünün olduğunu ifade etmişlerdir. Bunların, belagat ve nazmıyla ilgili olan beyânî i'câz, geçmiş, gelecek ve şimdiki zamana yönelik haberler içermesi anlamında gaybî i'câz,⁹ insan psikolojisine yönelik bilgiler içermesi açısından psikolojik i'câz,¹⁰ sayısal olarak uygunluk taşınması açısından sayısal i'câz,¹¹ kanun koyması açısından teşriî i'câz ve bilimsel bilgiler ihtiva etmesi açısından bilimsel i'câz olduğu belirtilmiştir. Bilindiği kadarıyla Kur'ân'ın i'câzı ile ilgili çalışmalar hicri 3. asrın sonlarında ve 4. asrın başlarında yapılmaya başlanmıştır. Bu anlamda ilk bilinen eser, Vâsıtî'nin (öl. 306/918) kaleme almış olduğu *İ'câzu'l-Kur'ân* adlı eseridir.¹² Tarihi süreçte ilk olarak Câhız'ın (ö. 255/869) bu konuyu gündeme getirdiği, Hattabî'nin (ö. 388/998) ise konuyu sistematik tarzda araştırdığı söylenmektedir.¹³

Kur'ân'nın i'câzı, ilk dönemlerden beri müfessirlerin gündeme getirdikleri ve farklı yaklaşımlar sergiledikleri bir konu olmuştur. Klasik dönemde genellikle i'câzın, Kur'ân'ın ilahi kaynaklı olduğunun tespiti ve Hz Peygamber'in nübüvvetinin kanıtı bağlamında ele alındığı görülmektedir.¹⁴ Modern dönemde ise daha fazla Kur'ân'ın bilimsel i'câzı üzerinde durulduğu ve bilimin gelişmesiyle Kur'ân'daki ilmi hakikatlerin daha iyi anlaşıldığı tezi üzerine kurulu olduğu gözlemlenmektedir.

Kur'ân'ın i'câzı hakkında tarih boyunca bazı tartışmalar yaşanmıştır. Bu tartışmalarda en fazla göze çarpan iddia "Sarfe nazariyesi"dir. Bu teoriyi ilk olarak gündeme getirdiği söylenen Mu'tezile imamlarından Nazzâm (ö.231/845), Arapların Kur'ân'ın bir benzerini getirmeye güç yetirdikleri halde Allah'ın bu gücü onlardan aldığını ifade etmiştir.¹⁵ Sarfe teorisinin temelinde Kur'ân'ın mahlûk olduğu inancından kaynaklandığı söylenmiştir. Başta Nazzâm olmak üzere Mu'tezile imamlarının sarfe nazariyesi ile Kur'ân'ın i'câzını inkâr etmedikleri aksine sarfeyi Kur'ân'ın i'câz niteliği olarak değerlendirdikleri iddia edilmiştir.¹⁶ Bu konudaki genel kanaatin Câhız'a dayanan şu görüş olduğu ifade edilebilir. Câhız'a göre Yüce Allah, insanların Kur'ân'ın nazmıyla mucizeliğini taklit ettikten sonra ileri geri konuşmalarını kesin bir şekilde engellemek için onların muaraza edebilme güçlerini onlardan almıştır.¹⁷ Kur'ân'a karşı daha Hz Peygamber zamanından beri başta yalancı

⁸ Mehmet Salmazzem, *Kur'ân'ın İ'câzı* (Ankara: Araştırma Yayınları, 2019), 16; İbrahim Halil Erdoğan, *Nübüvvetin İspatı Bağlamında Fahreddin er-Râzî'nin İ'câzu'l-Kur'ân Görüşü* (Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017), 52-53.

⁹ Muhammed Halefullah- Muhammed Zağlul Selam, *Selasû resâile fi i'câzil'l-Kur'ân* (Kahire: Dârü'l-maârif, 1119/1707), 24.

¹⁰ Erdoğan, *Nübüvvetin İspatı Bağlamında Fahreddin er-Râzî'nin İ'câzu'l-Kur'ân Görüşü*, 87-106.

¹¹ Mehmet Zeki Doğan, *Bilimsel Tefsir Açısından Kur'ân'ın İ'câzı* (Van: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020), 62-67.

¹² Salmazzem, *Kur'ân'ın İ'câzı*, 16.

¹³ Salmazzem, *Kur'ân'ın İ'câzı*, 20-21; Erdoğan, *Nübüvvetin İspatı Bağlamında Fahreddin er-Râzî'nin İ'câzu'l-Kur'ân Görüşü*, 54.

¹⁴ Salmazzem, *Kur'ân'ın İ'câzı*, 11; Erdoğan, *Nübüvvetin İspatı Bağlamında Fahreddin er-Râzî'nin İ'câzu'l-Kur'ân Görüşü*, 39.

¹⁵ er-Rafî, *İ'câzu'l-Kur'ân*, 121; Muhammed Ebû Zehre, *En Büyük Mu'cize Kur'ân*, çev. Muhammet Yılmaz (İstanbul: Okur Akademi Yayınları, 2018), 103-110.

¹⁶ Salmazzem, *Kur'ân'ın İ'câzı*, 84; Erdoğan, *Nübüvvetin İspatı Bağlamında Fahreddin er-Râzî'nin İ'câzu'l-Kur'ân Görüşü*, 53.

¹⁷ Muhammed bin Hasan bin Akîl Mûsa, *İ'câzu'l-Kur'ân'il-Kerim beyne'l-imam es-Suyûtî ve'l-ulemâ* (Cidde: Dârü'l-Endulûs el-Hadra, 1417/1997), 100; Salmazzem, *Kur'ân'ın İ'câzı*, 85.

peygamberler olmak üzere pek çok kişi tarafından muarazada bulunma girişimi olmuş ancak Kur'ân'ın benzeri ortaya konulamamıştır.¹⁸

1.1. Kur'ân'ın Bilimsel İ'câzı ve Bilimsel Tefsir

Bilimsel tefsir ile bilimsel i'câz birbirine karıştırılmaması gereken iki ayrı şeydir. Bilimsel tefsir, ilmi gerçekleri ifade eden ayetlerin bilimsel verilerle yorumlanması iken¹⁹ bilimsel i'câz, söz konusu ayetleri tehdîdî²⁰ bağlamında ve Kur'ân i'câzının bir yönü olarak değerlendirilmektedir. Bilimsel i'câz, deneye dayalı bilimin ortaya koyduğu hakikatleri Kur'ân'ın haber vermesidir. Kur'ân'ın bilimsel i'câzı, onun indiği dönemde bilinmesi güç olup daha sonraki asırlarda bilim ve teknolojinin gelişmesiyle anlaşılan bazı bilimsel verileri sunmasıdır. Bu ise Kur'ân'ın gaybî i'câzı çerçevesinde değerlendirilmiş ve tehdîdî ile ilintilendirilmiştir.²¹ Yani Kur'ân'ın bilime yönelik ifadeleri indiği dönemdeki insanlar tarafından bilinmesi mümkün olmayan bilgilerdi. Bu yüzden Kur'ân bu bilgilerle muhataplarına meydan okumaktadır. Örneğin insanın yaratılışını konu edinen ayetler 18. asra kadar bilinmiyordu. İşte bu tür bilimsel veriler Kur'ân'ın Allah kelamı olduğu ve benzerinin getirilemeyeceğinin delilidir. Kur'an'ın ulaşılamaz bir bilimsel ilmi mucizesi olduğu hakikatine dayanan ve bilhassa 20. yüzyılda üzerinde fazlaca durulan bu i'câz türü iki farklı bölümde ele alınmıştır. Birincisi, kâinat ile ilgili olup müspet ilimlerin deney ve gözlem metotlarına dayanarak kâinatın varoluş ve işleyişi hakkında verdiği malumatlarla Kur'ân'ın Allah'ın varlığına, birliğine ve ahiretin gerçekleşeceğine dikkat çekmek için doğanın oluşumu ve işleyiş düzeni hakkında verdiği bilgilerin birbiriyle uyum içinde olması bu i'câzın esasını teşkil etmektedir. İkincisi ise insanlarla ilgilidir ki, Kur'an'ın, insanın yaratılış aşamalarından sosyal bir varlık olarak muhtaç olduğu bilgilere kadar ilgi alanına dâhil olan tüm konularda verdiği malumatlar, bilimsel i'câzın ikinci ayağını oluşturur.²²

Bilimsel tefsir, Kur'ân'ın bünyesinde barındırdığı bilimsel hakikatlerin yorumlanmaya çalışılması olarak ifade edilmiştir.²³ Yani Kur'ân'ın ilmi ibarelerinden çeşitli bilimlerin ve felsefi düşüncelerin ortaya çıkarılmaya çalışılması şeklinde izah edilmektedir.²⁴ Bilimsel tefsire "et-tefsiru'l-'ilmî" veya "et-tefsiru'l fennî" de denilmektedir.²⁵ Kur'ân'ın bilimsel veriler ışığında tefsir edilmesinin Abbâsîler zamanındaki tercüme faaliyetleriyle birlikte eski bilim ve felsefe birikiminin Arapçaya aktarılmasından sonra başladığı söylenmektedir.²⁶ Araştırmacılar, o zamandan son iki yüzyıl öncesine kadar düzenli bir yapı olmasa da parça parça halinde bilimsel tefsirin varlığını sürekli devam ettirdiğini ifade

¹⁸ Salmazzem, *Kur'ân'ın İ'câzı*, 91-95.

¹⁹ Ali Ekber Babai, "Bilimsel Tefsir Ekolü, Deliller ve Eleştiriler", *Misbah Dergisi* 3/9 (Sonbahar 2014), 55-56; Salmazzem, *Kur'ân'ın i'câzına Çağdaş Bir Yaklaşım: Menar Örneği* (Ankara: Araştırma Yayınları, 2019), 107.

²⁰ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili* (İstanbul: Aziz Dağıtım, ts.), 1/344; Koçyiğit, *Kur'ân'ı Kerîm Meal ve Tefsiri*, 1/235-238.

²¹ Salmazzem, *Kur'ân'ın İ'câzı*, 63.

²² Erdoğan, *Nübüvvetin İspatı Bağlamında Fahreddin er-Râzî'nin İ'câzu'l-Kur'ân Görüşü*, 106-107.

²³ Fethi Ahmet Polat, "Dirayet Ağırlıklı Tefsirler", ed. M. Akif Koç, *Tefsir El Kitabı* (Ankara: Grafiker Yayınları, 2012), 214.

²⁴ Mehmet Bağış, "Beydâvî'nin Envâru't-Tenzîl'inde Bilimsel Tefsir", *Şehr-i Nuh Uluslararası Multi Disipliner Çalışmalar Kongresi*, ed. Gültekin Gürçay (Şırnak: Şırnak İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2018), 10-18; Mertoğlu, "Kur'ân'ı Modern Bilimlerin Işığında Okumak: Tantâvî Cevherî Örneği", 94.

²⁵ Ahmet Akbaş, "Bilimsel Tefsire Dair Tartışmaların Güncel Değeri" *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Dergisi*, 8/15 (2016), 77.

²⁶ Kaya, "Bilimsel Tefsir ve Değişim", 199-200.

etmişlerdir.²⁷ Ancak Kur'ân'ı bilimsel bilgiler ışığında tefsir etme eğilimi modern zamanda sistemleşmiş ve bir akım haline gelmiştir. Bazı müfessirler de Kur'ân'ı kendi zamanlarında geçerli kabul edilen ilimler ışığında tefsir etmeye başlamışlardır.²⁸ Çağdaş dönemdeki bu yönelişin Müslümanların sosyal ve siyasî durumuyla yakından ilgili olduğu söylenebilir. İslam toplumunun belli bir kesiminin çağdaş bilimsel birikime ve teknolojik üstünlüğe sahip batılı ülkelerin sömürgesi haline gelmesi,²⁹ bu devletler karşısında devamlı olarak askerî yenilgiler yaşaması yeni yorum yöntemlerini gündeme getirmiştir.³⁰ Ancak tarihi seyir içerisinde bu yeni yaklaşım tarzı bireysel ve sönük kalmış, devamlılık arz etmemiş ve bir fikri ekol haline gelememiştir. İlmi tefsiri savunanlar arasında Gazâlî (ö. 505/1111), Razî (ö. 606/1209),³¹ Mürsî (ö. 655/1257), Abdurrahman el-Kevâkibî (ö.1320/1902), Gazi Ahmed Muhtar Paşa (1839–1918) ve Tantâvî Cevherî (1870–1940) gibi isimler sayılabilir.³² Bu tefsir tarzını benimseyenler, “Biz bu kitap'ta hiçbir şeyi noksan bırakmadık.” (En`âm, 6/38) vb. ayetleri delil olarak kullanmış, Kur'ân'ın tüm ilimleri ihtiva ettiğini ileri sürmüşlerdir.³³ Bu görüşü savunanlara göre Müslümanların sömürge olmalarının sebebi bilimden uzak durmalarıdır.³⁴ Onlara göre Kur'ân'da bilime dair pek çok ayet vardır.³⁵ Bu ayetler bilime yol göstericidir. Kur'ân akıl ve bilime zıt değil aksine bunlarla uyum içerisindedir.³⁶ Çünkü Kur'ân'ın kâinat kitabı olan doğayla çelişmesi imkânsızdır. Kur'ân'ın bilimsel veriler ışığında tefsir edilmesi Müslümanları ilerlemesine katkı sağlayacaktır.³⁷ Ayrıca Her çağa bir hitap olan Kur'ân mesajını daha doğru anlamak ve onun anlam dünyasına iyice nüfuz edebilmek sadece bir faktöre bağlı olmayıp bütün bilim alanlarından yararlanmayı gerektirir.³⁸ Bu görüşe karşı çıkan Şatibî (ö. 790/1388), Hüseyin ez-Zehebi, Reşit Rıza (1865-1935), Seyyid Kutup (1906-1966) gibi âlimler,³⁹ Arapların ümmîliği bağlamında Kur'ân'ın ilk muhataplarının anlayamayacakları manaları Kur'ân'a izafe etmenin yanlışlığını dile getirmişlerdir. Bunlara göre bilimsel tefsiri savunanlar bilim konusunda uzman olmayan ve çoğunlukla ayetleri bağlamından kopararak yorumlayan ⁴⁰şahıslardır. Kur'ân'ın tabiat ile ilgili anlatımlarının amacı bilimsel bilgi vermek değil tamamen hidayet yolunu seçmeleri için insanı düşünmeye sevk etmek içindir. Yoksa Kur'ân bir bilim kitabı değildir.⁴¹ Ayrıca bunlara göre Kur'ân'ı en iyi anlayan sahabe ve tabînden belirtilen bu hususlarda herhangi

²⁷ Fahrüddîn er- Râzî, *Mefâtihu'l-gayb* (Beyrut: Dârü'l fikr, 1402/1981), 2/112-116; Mertoğlu, “Kur'ân'ı Modern Bilimlerin Işığında Okumak: Tantâvî Cevherî Örneği”, 96.

²⁸ Bağış, “Beydâvî'nin Envâru't-Tenzîl'inde Bilimsel Tefsir”, 14.

²⁹ Abdurrahman Ateş, “Geçmişten Günümüze Bilimsel Tefsir Okulu”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 2/4 (2002),121.

³⁰ Kudbettin Ekinci, “Bilimsel Tefsirin Tefsir Olma Sorunu”, *Bilimname Dergisi* 37/1 (Nisan 2019), 171-172.

³¹ Babai, “Bilimsel Tefsir Ekolü, Deliller ve Eleştiriler”, 57-58.

³² Polat, “Dirayet Ağırlıklı Tefsirler”, 215; Doğan, *Bilimsel Tefsir Açısından Kur'ân'ın İ'câzı*, 107.

³³ Âlûsî, Ebu'l-Fadl Şihabuddin Seyyid Mahmud, *Tefsîru'l-Kur'ân'il-'azîm ve seba'l-mesâni* (Beyrut: İhyau't-türasi'l-'arabî, ts.), 7/144.

³⁴ Kaya, “Bilimsel Tefsir ve Değişim”, 201.

³⁵ Süleyman Ateş, “Bâtînî ve Bilimsel Tefsir Ne Kadar Mümkün?”, Kur'ân'ı Anlama Yolunda Kuramer Konferansları 2, *İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Kuramer Yayınları* 23 (Ağustos 2017), 54; Celal Kırca, “Kur'ân ve Tabî Bilimler”, *İslami İlimler Araştırma Vakfı* (İstanbul: 2000), 186.

³⁶ Hayati Aydın, “Bilimsel tefsir ve İlmi Değeri”, *Kuramer Yayınları* 25 (Nisan 2019), 97-105.

³⁷ Şehmus Demir, “Kur'ân'ın Bilimsel Veriler Işığında Yorumlanmasına Eleştirel Bir Yaklaşım”, *İlim Yayma Vakfı Kur'an ve Tefsir Akademisi Kur'ân ve Tefsir Akademisi Araştırmaları*: 2 (İstanbul, Haziran 2010), 401-413.

³⁸ Şükrü Aydın, *Kur'an'ı Nlamak –Türkçe Çeviriler Bağlamında-*, Ankara: Bilimsel Araştırma/Bilay Yayınları, 2022, 81.

³⁹ Ateş, “Geçmişten Günümüze Bilimsel Tefsir Okulu”, 139.

⁴⁰ Ekinci, “Bilimsel Tefsirin Tefsir Olma Sorunu”, 177.

⁴¹ Muhammed Abduh-Reşit Rıza, *Tefsîru'l-menâr* (Kahire: Dârü'l-menâr, 1947), 1/177; Zehebî, *et-Tefsîr ve'l-müfessirîn*, 2/356-363; Demir, “Kur'ân'ın Bilimsel Veriler Işığında Yorumlanmasına Eleştirel Bir Yaklaşım”, 407-418.

bir görüş nakledilmemiştir. Bunlara göre değişken olan bilimsel teoriler Kur'ân'ın kaynağı olamaz.⁴²

Elmalılı Hamdi Yazır (1877-1942)'a göre Kur'ân'ın yorumu belli dönemlerde geçerli görülen bilimsel ve felsefi görüşlere indirgenmemelidir. Çünkü Kur'ân'ın sınırları belli bir zaman ve ilmi malumatlarla sınırlandırılmayacak kadar geniştir.⁴³ Süleyman Ateş, modern dünyada bazı yazarların bilimsel tefsir adı altında bazı tutarsız ve hayali yaklaşımlar sergilediklerini, Kur'an'a şifreli bir kitap gözüyle baktıklarını ve bu mantıkla bazı kehanetlerde bulduklarını ifade etmektedir. Ateş, hiçbir aklın kabul etmeyeceği bu yaklaşım tarzının Kur'ân'a saygısızlık olduğunu belirtmektedir. Yine Ateş, bunların yaşanmış olayları ile yapılmış keşif icat ve keşifleri ele alıp Kur'an'da bunların meydana geldiği tarihi çıkarmaya çalıştıklarını, yani sonuç belli ama "o sonuca nasıl ulaşabilirim" gibi birtakım oyunlar içerisine girdiklerini bunun ise Kur'ân'a zarar verdiğini dile getirmektedir. Yani ona göre bilimsellik adı altında Kur'ân amacı dışına çıkarılmaktadır.⁴⁴

1.2. Bilimsel i'câz örnekleri

Bazı müfessirler Kur'ân'da geçen ilmi verilerin günümüz bilim⁴⁵ ve teknolojiyle bağlantılı olduğunu düşünmüş ve bu verilerin kullanılması durumunda Müslüman toplumların bilim alanında gelişeceğini ifade etmişlerdir. Bu müfessirlerin verdiği örneklerden bir kaçını buraya aktarmakta yarar olduğunu düşünüyoruz. Bilimsel tefsir tarzının en meşhur savunucusu sayılan Cevherî, tefsirinde yer yer çağdaş tıbbın verilerine dair uzun anekdotlar vermeye ve ayetlerin bu bilgilerle uyum içerisinde olduğunu ispat etmeye çalışmıştır. Örneğin el-Bakara 2/61. (وَإِذْ قُلْتُمْ يَا مُوسَى لَنْ نَصْبِرَ عَلَىٰ طَعَامٍ وَاحِدٍ فَادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُخْرِجْ لَنَا مِمَّا تُنْبِئُ الْأَرْضُ مِنْ بَقْلِهَا وَقِثَّائِهَا وَفُومِهَا وَعَدَسِهَا وَبَصِلِهَا قَالَ أَتَسْتَبْدِلُونَ الَّذِي هُوَ أَدْنَىٰ بِالَّذِي هُوَ خَيْرٌ اهْبِطُوا مِصْرًا فَإِنَّ لَكُمْ مِمَّا سَأَلْتُمْ وَضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الذَّلِيلَةُ) (Hani siz (verilen bunca nimetlere karşılık olarak): Ey Musa! Bir tek yemekle iktifa edemeyiz; Rabbine bizim için dua et de yerin bitirdiği şeylerden; sebze, salatalık, sarımsak, mercimek ve soğandan bize versin, dediniz. Musa dedi ki, iyi olan nimeti kötü olanla mı değiştirmek istiyorsunuz? O halde Mısır'a gidin. Çünkü istediğiniz şeyler orada var. İşte (bu olaydan sonra) üzerlerine aşağılık ve fakirlik damgası vuruldu. Allah'ın gazabına uğradılar. Bu musibetler (onların başına), Allah'ın âyetlerini inkârâ devam etmeleri, peygamberleri haksız yere öldürmeleri sebebiyle geldi. Bunların hepsi, sadece isyanları ve taşkınlıkları sebebiyledir," ayetinin tefsirinde çağdaş tıbbın, farklı gıdalar tüketmenin ve ilaç kullanmanın insan bedenine verdiği zararlardan bahseder. O, sonra sözü, bu ayette tek bir yemekle yetinmeyip çeşit çeşit yemek isteyen İsrailoğullarına yönelik "Daha iyi olan nimeti daha kötü ile değiştirmek mi istiyorsunuz?" hitabına getirerek bu ifadenin yukarıda özetlediği gelişmelere işaret eden sembolik bir cümle oluşunu belirtir.⁴⁶

Modern bilim, evrenin devamlı genişlediğini, gök cisimlerinin birbirlerinden uzaklaştığını ifade etmektedirler. Bilimsel i'câzı savunanlara göre "Biz göğü kendi ellerimizle kurduk ve onu elbette biz genişleticiyiz" (ez-Zâriyat 51/47), ayetinin bu ilmi gerçeğe işaret ettiğini belirtmişlerdir.⁴⁷ Aynı şekilde ancak modern bilimin gelişmesiyle birlikte ortaya

⁴² Babai, "Bilimsel Tefsir Ekolü, Deliller ve Eleştiriler", 73; Salmazzem, Kur'ân'ın İ'câzı, 63-64.

⁴³ Yazır, Hak Dini Kur'ân Dili, 1/344.

⁴⁴ Ateş, "Kur'ân'ı Anlama Yolunda", 42-43.

⁴⁵ Babai, "Bilimsel Tefsir Ekolü, Deliller ve Eleştiriler", 57.

⁴⁶ Tantavî Cevherî, el-Cevâhir fi tefsîri'l-Kur'ân (Kahire: 1350/1931), 1/78-79; Mertoğlu, "Kur'ân'ı Modern Bilimlerin Işığında Okumak: Tantâvî Cevherî Örneği", 108.

⁴⁷ Salmazzem, Kur'ân'ın İ'câzı, 67; Doğan, Bilimsel Tefsir Açısından Kur'ân'ın İ'câzı, 101-103.

çıkan her insanın parmak izinin farklı olduğu bilgisi Kur'ân'ın el-Kıyamet suresi 75/3. "Evet bizim onun parmak uçlarını bile yeniden düzenlemeye gücümüz yeter" ayetinde bildirildiği ifade edilmiştir.⁴⁸

Bir başka örnek daha verecek olursak. Elmalılı, el-Hicr 15/22. (وَأَرْسَلْنَا الرِّيحَ لَوَاقِحَ فَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ) (ماءً فَأَسْفَيْنَا كُفُوهُ وَمَا أَنْتُمْ لَهُ بِخَازِنِينَ) Biz rüzgârları aşılavıcı olarak gönderdik. Ve gökten bir su indirdik ve size ondan su verdik. O suyu hazinelerde tutan da elbette siz değilsiniz", ayetinde geçen "rüzgârların aşılama yapmasını" bitkilerin çiftler şekilde oluşmasına vesile olan dölllenme olayının rüzgârların polenleri dışı bitkilere taşınması şeklinde yorumlayarak Kur'ân'ın bilimsel i'câzına örnek vermiştir.⁴⁹

Sonuç

Kur'ân, insanlara hidayet yolunu göstermek için gönderilmiş ilahi bir kitaptır. Onun insanları bu yola davet etmek ve onları ikna etmek için akla gelebilecek her türlü ilmi veriyi kullandığı söylenebilir. Bu bilgilerden bir kısmı fenni ilimler dediğimiz doğa bilimleridir. Kur'ân'ın bu ilmi gerçekleri hidayet rehberliği için paylaşması bazı âlimler tarafından farklı yorumlanmıştır. Bahsi geçen âlimler bu bilgilerin bilime yol gösterici veriler olduğunu iddia etmiş ve bilimsel tefsir adıyla yeni bir metot geliştirmişlerdir. Ayrıca bu metodu Kur'ân'ın i'câzının bir parçası olarak değerlendirmişlerdir. Bu âlimler İslam dünyasının geri kalmışlığını modern bilimlerden uzaklaşmalarına yorarken var güçleriyle Kur'ân'dan bilim üretme çabasına girmişlerdir. Bu düşünceye karşı çıkanlar ise Kur'ân'ın evrensel özelliğini göz önünde bulundurarak onun her çağda geçerli olan bilgiler ihtiva ettiğini, dolayısıyla bilim gibi değişken teoriler üzerine kurulu verilerle açıklanamayacağını ifade etmişlerdir. Onlara göre bu hem Kur'ân'ı belli bir döneme hapsetmektir hem de onun indiği dönemde anlaşılmadığını iddia etmektir. Öte taraftan Kur'ân'ın bilimsel bilgiler ışığında yorumlanmasına dair Hz Peygamber ve sahabeden de herhangi bir rivayet aktarılmamıştır.

Sonuç olarak denilebilir ki, Kur'ân insanlığı hidayet yoluna sevk ederken onları düşündürecek bazı ilmi hakikatleri ele almıştır. Bu bilgiler, indiği dönemin insanları tarafından bilinmesi imkânsız ilmi gerçeklerdir. Bu da Kur'ân'ın mucize bir kitap olduğunun işaretidir. Ancak Kur'ân'ın bu verilerini belli bir döneme hasredip salt bilimsel yollarla açıklamaya çalışmanın onun indiriliş amacına tezat teşkil ettiği ve insanı yanlış bilimsel iddialarda bulunmaya sevk edeceği ifade edilebilir.

Kaynakça

- Abduh, Muhammed Rıza, Reşit. *Tefsîru'l-menâr*. 12 Cilt. Kahire: Dârü'l-menâr, 1947.
- Ahmet Akbaş, "Bilimsel Tefsire Dair Tartışmaların Güncel Değeri" *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Dergisi*, 8/15 82016), 77.
- Akîl Mûsa, Muhammed bin Hasan bin. *İ'câzu'l-Kur'ân'il-Kerim Beyne'l-imam es-Suyûtî ve'l-ulemâ*. Cidde: Dârü'l-Endulûs el-Hadra, 1417/1997.
- Âlûsî, Ebu'l-Fadl Şihabuddin Seyyid Mahmud. *Tefsîru'l-Kur'ân'il-'azîm ve seba'l-mesâni*. 30 Cilt. Beyrut: İhyau't-turasi'l-'arabî, ts.
- Ateş, Abdurrahman. "Geçmişten Günümüze Bilimsel Tefsir Okulu". *Din ilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 2/4 (2002), 117-141.

⁴⁸ Salmazzem, *Kur'ân'ın İ'câzı*, 70.

⁴⁹ Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, 5/202-203; Salmazzem, *Kur'ân'ın İ'câzı*, 107; Doğan, *Bilimsel Tefsir Açısından Kur'ân'ın İ'câzı*, 158-160.

- Ateş, Süleyman. "Bâtınî ve Bilimsel Tefsir Ne Kadar Mümkün?". Kur'ân'ı Anlama Yolunda Kuramer Konferansları 2. İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Kuramer Yayınları 23 (Ağustos 2017), 35-59.
- Aydın, Hayati. "Bilimsel tefsir ve İlmi Değeri". Kuramer Yayınları 25 (Nisan 2019), 93-107.
- Aydın, Şükrü. Kur'an'ı Anlamak –Türkçe Çeviriler Bağlamında-. Ankara: Bilimsel Araştırma/BİLAY Yayınları, 2022.
- Babai, Ali Ekber Babai. "Bilimsel Tefsir Ekolü, Deliller ve Eleştiriler". Misbah Dergisi 3/9 (Sonbahar 2014), 53-80.
- Bağış, Mehmet. "Beydâvî'nin Envâru't-Tenzîl'inde Bilimsel Tefsir". Şehr-i Nuh Uluslararası Multi Disipliner Çalışmalar Kongresi. ed. Gültekin Gürçay. Şırnak: Şırnak İlahiyat Fakültesi Yayınları (2018), 8-20.
- Cevherî, Tantavî. *el-Cevâhir fi tefsiri'l-Kur'ân*. 25 Cilt. Kahire: 1350/1931.
- Cürcânî, Ebû'l-Hasan Seyyid Şerif Alî b. Muhammed b. Alî. *Kitabu't-ta'rifât*. thk. Muhammed Sıddik el-Minşâvî. Kahire: Dârü'l-fezile, 1406/1988.
- Demir, Şehmus. "Kur'ân'ın Bilimsel Bilgiler Işığında Yorumlanmasına Eleştirel Bir Yaklaşım". İlim Yayma Vakfı Kur'an ve Tefsir Akademisi Kur'ân ve Tefsir Akademisi Araştırmaları: 2. İstanbul (Haziran 2010), 401-424.
- Doğan, Mehmet Zeki. *Bilimsel Tefsir Açısından Kur'ân'ın İ'câzı*. Van: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020.
- Ebû Zehre, Muhammed. *En Büyüyük Mu'cize Kur'ân*. çev. Muhammet Yılmaz. İstanbul: Okur Akademi Yayınları, 1. Baskı, 2018.
- Ekinci, Kudbettin. "Bilimsel Tefsirin Tefsir Olma Sorunu". *Bilimname Dergisi* 37/1 (Nisan 2019), 169-190.
- Erdoğan, İbrahim Halil. *Nübüvvetin İspatı Bağlamında Fahreddin er-Râzî'nin İ'câzu'l-Kur'ân Görüşü*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017.
- Evsen, Nezahat. *Fonetik Açısından Kur'ân'ın İ'câzı*. Şırnak: Şırnak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- Ferâhidî, Halil bin Ahmed. *Kitâbu'l-'ayn*. 4 Cilt. thk. Abdulhamid Hindavî. Beyrut: Dârü'l-kütübi'l- 'ilmiyye, 1423/2002.
- Halefullah, Muhammed- Selam. Muhammed Zağlul. *Selasû resâile fi i'câzil'l-Kur'ân*. Kahire: Dârü'l-maârif, 3. Baskı, 1119/1707.
- İsfehânî, Rağıb. *el-Müfredat fi ğaribi'l-Kur'ân*. Beyrut: Dârü'l-ma' rife, ts.
- Kaya, Mehmet. "Bilimsel Tefsir ve Değişim". *Müfekkir Dergisi* 3/5 (Haziran 2016), 195-223.
- Kırca, Celal. "Kur'ân ve Tabii Bilimler". *İslami İlimler Araştırma Vakfı* 65 (2000), 183-206.
- Mertoğlu, M. Suat. "Kur'ân'ı Çağdaş Bilimlerin Işığında Okumak: Tantavî Cevherî Örneği". *Divan Disiplinler Arası Çalışmalar Dergisi* 16/30 (Ocak 2011), 91-113.
- Râzî, Fahrüddîn. *Mefâtihu'l-ğayb*. 32 Cilt. Beyrut: Dârü'l-fikr, 1402/1981.
- Rafîî, Mustafa Sadık. *İ'câzu'l-Kur'ân*. Beyrut: Mektebetu'l- 'asriyye, 2003.
- Polat, Fethi Ahmet. "Dirayet Ağırlıklı Tefsirler". ed. M. Akif Koç. *Tefsir El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları, 1. Baskı, 2012, 189-226.
- Salmazzem, Mehmet. *Kur'ân'ın İ'câzı*. Ankara: Araştırma Yayınları, 1. Baskı, 2019.
- Salmazzem, Mehmet. *Kur'ân'ın İ'câzına Çağdaş Bir Yaklaşım Menar Örneği*. Ankara: Araştırma Yayınları, 1. Baskı, 2019.
- Yazır, Elmalılı Hamdi. *Hak Dini Kur'ân Dili*. 10 Cilt. İstanbul: Aziz Dağıtım, ts.
- Zehebî, Muhammed Hüseyin. *et-Tefsîr ve'l-müfessirûn*. 3 Cilt. Kahire: Mektebetu vehbe, 1396/1976.